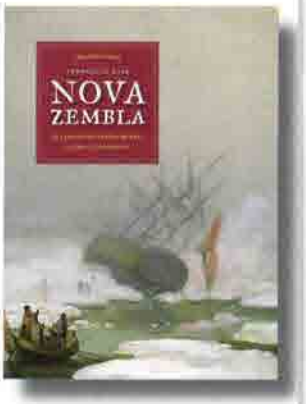
JAAP JAN ZEEBERG, *TERUGKEER NAAR NOVA ZEMBLA: DE LAATSTE EN TRAGISCHE REIS VAN WILLEM BARENTS*
(WALBURG PERS: ZUTPHEN 2007) 254 BLZ., PRIJS € 24, 95

Op de plaats waar het *Behouden Huys* stond, het kampement dat Willem Barents en de andere overwinteraars bouwden op Nova Zembla, prijkt sinds 1979 een zes meter hoog kruis. Dit kruis, al van ver te zien, werd neergezet door Russische onderzoekers die de overblijfselen van het kampement meerdere malen bestudeerden. Jaap Jan Zeeberg is als Nederlands fysisch geograaf al twintig jaar werkzaam in het Europese en Russische poolgebied. Driemaal heeft hij Nova Zembla bezocht: in 1995, 1998 en 2000. In deze tijd is een reis naar Nova Zembla nog altijd een hachelijke onderneming: zo kunnen ijsberen aanvallen, terwijl helikopters geregeld schijnen te verongelukken. Zeeberg moet dus wel beschikken over een behoorlijke dosis avontuurzin.
Uitgangspunt van het boek is het verslag van Gerrit de Veer, een van de reizigers die de overwintering overleefde. Zeeberg toetst het verslag van De Veer aan moderne bevindingen op basis van historisch-archeologisch onderzoek. Het originele verslag is vrijwel integraal opgenomen. Bij de bestudering van de overblijfselen en het verslag van De Veer komt een ander beeld naar voren dan we gewend zijn. Rond de reis van Willem Barents en zijn metgezellen is al vroeg mythevorming ontstaan. Deze begon reeds in de zeventiende eeuw toen zich een maritieme cultus rond zeehelden ontwikkelde. In de negentiende eeuw werd het verhaal door patriotten gebruikt om een nationaal bewustzijn te creëren. Het religieuze aspect kreeg daarbij veel nadruk. De reizigers hadden een rotsvast vertrouwen in God, zoals ook blijkt uit de naam van het kampement. Dit kon dienen als voorbeeld voor andere gelovigen. In de twintigste eeuw kwam langzaam een meer wetenschappelijke interesse op gang. Uit deze recente onderzoeken blijkt dat de groep overwinteraars bezig was met een wetenschappelijke expeditie. Zeeberg benadrukt dat Barents een cartograaf was, geen handelaar of ontdekkingsreiziger.
Opvallend aan het verslag van De Veer is voorts de optimistische toon en het vertrouwen in wetenschappelijke inzichten en technisch vernuft.
Zeeberg noemt Barents een voorbeeld van de Nederlandse ondernemerszin die kenmerkend is voor de tijd waarin hij leefde. Uit het boek blijkt ontzag voor de durf die Barents had. Zeeberg koppelt dit aan de nieuwsgierigheid en de avontuurlijke inslag die de reizigers aanzetten tot deze expeditie. Door de mooie illustraties - oude afbeeldingen en kaarten worden afgewisseld door prachtige recente foto's van Nova Zembla - is dit een zeer aangenaam boek dat leken een inkijkje geeft in een ontoegankelijk stuk geschiedenis.

Marjonne Maan

ARIE WILSCHUT, *DE KLEINE GESCHIEDENIS VAN NEDERLAND: DE TIJD VAN ONTDEKKERS EN HERVORMERS 1500-1600*
(WAANDERS: ZWOLLE 2007), 160 BLZ., PRIJS € 17,95.

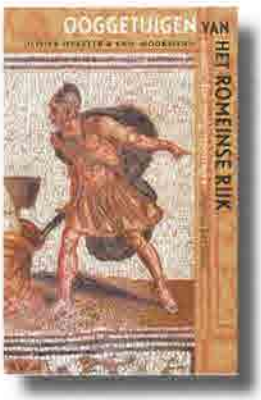
Net als de andere delen van de *Kleine Geschiedenis van Nederland* kent het deel over de tijd van ontdekkers en hervormers vier invalshoeken, te weten politiek en cultuur (tot 1555), cultuur en religie (tot 1566), van politieke ontwikkelingen (tussen 1555 en 1609) en ten slotte de economisch-sociale ontwikkelingen.
Wilschut geeft een samenhangend overzicht van de gebeurtenissen van de zestiende eeuw. Centraal staat hierbij dat de beslissende factor voor de toekomst van ons land bepaald werd door de godsdienst. Hij beweert dat geen enkel ander aspect het lot van het huidige Nederland zo bepaald heeft.
De elkaar bestrijdende partijen konden op geen enkele manier tot een overeenkomst komen. Volgens mij vergeet hij hier de gevolgen van de aanwezigheid van Spaanse soldaten en ambtenaren en de door hen ingevoerde belastingen te noemen.
De erfenis van dit tijdvak is het ontstaan van twee koninkrijken, Nederland en België. Door de lange scheiding tussen de noordelijke en zuidelijke Nederlanden, vanaf het einde van de zestiende eeuw, bleek een hereniging in de negentiende eeuw niet meer mogelijk. Zij waren daarvoor, volgens Wilschut, te veel uit elkaar gegroeid.
Ook kent Nederland nog steeds niet zo'n sterk gecentraliseerd

bestuur, zoals het dat tijdens de Republiek eveneens niet kende. Wij zijn een gedecentraliseerd land, waarin de overlegcultuur hoogtij viert en veel zaken die volgens de wet verboden zijn door de vingers worden gezien. In de tijd van de Republiek gold dat voor het oogluikend toestaan van andere godsdiensten en culturen. De kerk werd geen staatskerk, maar een publieke kerk, precies als nu, alleen was het toen de enige officiële.
De tolerantie gold volgens de auteur tevens voor het verlichte, humanitaire denken dat via Erasmus langzaamaan wortelde in het denken van de Nederlandse samenleving. Dit zorgde ervoor dat de scherpe kanten van het extremistische calvinisme af werden geslepen waardoor de eenheid van de Noord-Nederlandse staat behouden kon blijven.
Maar, zegt Wilschut, kritische geluiden uit de hoek van het orthodoxe, dogmatische denken zijn wel degelijk gebleven.
Het boekje ziet er in zijn geheel heel fraai uit en is mooi vormgegeven. Het is helder en overzichtelijk geschreven en bevat bovendien erg mooie afbeeldingen van schilderijen en prenten. Net als in de andere delen van de *Kleine geschiedenis van Nederland* worden sommige onderwerpen in een kadertje gezet, wat op zich handig is bij te naslaan. Voorbeelden hiervan zijn Maarten van Rossum die Den Haag plundert, de renaissance, Erasmus, de Staten-Generaal die het Plakkaat van Verlating aanneemt en Balthasar Gerards. Het mooie overzicht, met een chronologische vermelding achterin, is heus fraai, maar ook voor dit deel geldt dat het niet per se beter is of meer biedt dan andere, eerder verschenen overzichtswerken van dit tijdvak. Toch, *De tijd van ontdekkers en hervormers* is een overzichtelijk boekje dat niet misstaat als handleiding voor de docent in de klas. Het geeft op een aardige en goed leesbare wijze een helder overzicht van de geschiedenis van 1500 tot 1600.

Martijn Strobos

OLIVIER HEKSTER EN ERIC MOORMANN (SAMENST.), *OOGGETUIGEN VAN HET ROMEINSE RIJK IN MEER DAN ZESTIG REPORTAGES*
(BERT BAKKER: AMSTERDAM 2007), 195 BLZ., € 17,95.

Tacitus is misschien de grootste schrijver uit de Oudheid. Met vlijmscherpe notities over zijn tijdgenoten en over de generatie van hun (groot)vaders vormt zijn werk, dat naar de vorm descriptief is (het betreft Historiën, Jaarboeken, een biografie etc.), zo'n bonte verzameling indrukken dat zijn publiek van verbazing naar verbazing leest. Verbazing over het groteske is dat vaak: uitspattingen van heersers, kruiperigheid of juist grote weerspannige moed van onderdanen.
Er is een passage waarin Tacitus het Britse stamhoofd Calgacus laat spreken tot zijn *fellows*, vlak voor een grote veldslag tegen de Romeinen. Calgacus gaat ervanuit dat deze slag beslissend zal zijn voor de vrijheid van Britannia. Hij vat zijn visie op de Romeinse expansiedrift samen met de beroemde woorden *ubi solitudinem faciunt, pacem appellant* (waar ze een woestenij creëren noemen ze die 'vrede').
Deze woorden zijn een verdichtsel of, waarschijnlijker, een verzinsel van Tacitus, die schreef voor een voornaam en geletterd publiek dat bekend was met een traditie van beschrijvingen van vreemde volken en met een traditie van redevoeringen in literaire historiografie. De samenstellers van het boekje *Ooggetuigen van het Romeinse Rijk* nemen deze passage op als voorbeeld van wat 'dagelijkse realiteit' was voor provincialen in Tacitus' tijd. Ook zij geven aan dat de toespraak fictief is (ze vergeten echter aan te geven wie er spreekt – een kleine maar verwarrende omissie).
Precies dit is de moeilijkheid waarmee in dit boekje herhaaldelijk wordt geworsteld: het grootste deel van de teksten die wij over hebben uit de Oudheid heeft een literair karakter. De auteurs hebben met hun teksten een bepaald retorisch of poëtisch effect beoogd. Dat maakt dat deze teksten niet zonder kennis van context en literatuurgeschiedenis kunnen worden begrepen. Hekster en Moormann geven in de inleiding aan, dat ze zich van deze problematiek bewust zijn en ze geven per tekstje enige toelichting. Desondanks blijft het hier en daar lastig om de teksten te lezen als 'ooggetuigen'; van een ooggetuige verwacht je immers dat hij zo zakelijk mogelijk probeert te vertellen hoe iets was.
Maar laat de titel van de serie niet in de weg staan van de waardering van het werk. De samenstellers hebben een mooie selectie ge-